

העסק המאושר

יְשׁוּבָה מוֹל הַמְּאֹרָר בְּחֶדֶר מוֹאֲפֵל, הַקִּיץ לְקִרְאָת סוּפוֹ וּבְשִׂיאָו, הַיֵּשָׁן שְׁלִי כְּמוֹ לְשֵׁד כְּבֵד אָצוּר, מִרְאֵשׁ הַבְּדִיל וְעַד לְחֻלְצִים: מָה הָיוּ חֲיִי? הַיֵּשָׁן שְׁלִי כְּמוֹ לְשֵׁד כְּבֵד אָצוּר, מִרְאֵשׁ הַבְּדִיל וְעַד לְחֻלְצִים: מָה הָיוּ חֲיִי?

שמי לאה משה וקרוב ליובל שנים אני עובדת בעסק המשפחתי שלנו שצמח כגידול פרא בערב יוצא דופן אחד שהיפך את גורל משפחתנו מן הקצה אל הקצה. גידול פרא שהבשיל עם השנים והיה לעץ ענף. את תולדותיו אבקש לספר בכאן:

כשנה לאחר מלחמת ששת הימים החלו שידורי הטלוויזיה הישראלית. לאחר פתיחה ממלכתית עם המצעד הצבאי, השידורים היו בלתי סדירים ובכמה ערבים בשבוע הוגשו תוכניות שהגיעו, ככל הנראה, כשי ממדינות שונות לטלוויזיה הצעירה. זכורה לי תכנית שאהבתי אז של שירי איב מונטאן שבה תוך כדי שירה נכנס ויצא בשערים מקושטים שהוצבו באולפן הצילום, החליק והופיע מחדש, לרגע מציץ כמחזר ביישן ולרגע זמר המכיר את סוד קסמו. ועוד זכורים לי מחזות קצרים ושנונים של תיאטרון הכורסה האנגלי. אך דבר בחיינו לא הכין אותנו למה שהוצג בהקדמה הקצרה כתיאטרון יפני מסורתי, מתנה אישית מן הקיסר, כך הבטיח הקריין.

גרנו אז בדירה השנייה שלנו בראשון לציון, אליה עברנו שנתיים קודם לכן מנס-ציונה, המושבה בה גדלתי. רחוב שקט עם בתים תלת קומתיים חדשים יחסית שבחזיתם גינה, סמוך למרכז העיר. בדירה זאת התפוררו חיי המשפחה שלנו. אבי, שמשרדו נשאר בנס ציונה, צלל לשעשועי אהבה עם מזכירותיו ולמשחקי תופסת ומחבואים עם נוסיו. לעתים לא היה יוצא כל היום מן המיטה ושולח את אמי להתדיין עם מלווים בריבית קצוצה. ופעמים אחרות לא חזר כלל לישון בביתנו. אפופים בהילה המורעלת של הבית ובניחוח האפטרשייב החריף של אבי, שהשתהה גם בהעדרו, כל אחד חי אז לעצמו, זעוף ועתיר בושה. בלילות בהם לא שב, אמי הייתה צווחת בחלומה, ואנו, הבנות, בפה פעור הזדקפנו במיטותינו. סיגלנו לעצמנו קיום של התעלמות והסבת מבט, שלא נראה את הורינו בכשלונם.

מאז ומתמיד מצב רוחו של אבי היה כמטוטלת, תלוי בצעצועים שקנה לעצמו – ציוד צילום משוכלל, מכשירי חשמל חדישים או עצצים ענקיים היישר מן המשתלה. זמן מה היה עולץ באלה ומראה בגאווה ובהתנשאות לאחרים, אך במהרה התעניינותו היתה נובלת, ושב ונעטף במר חיי ובשממונס. עבור אמי, ועבורנו הבנות, היה הוא הירח עימו גאינו ושפלנו.

עם זאת, איש לא עמד בפיתוי הטלוויזיה החדשה, ובערבים בהם היה שידור, חמקנו כל אחד ואחת מחדרו אל הסלון המואר באור כחול. בערב הקיץ שבו מדובר היה היאוש כבד במיוחד ואיש לא ציפה לדבר. הבתים ברחוב הברון הירש עמדו בשורה ישרה עם גינותיהם הזעיר-בורגניות ומשבצות מרפסותיהם מכחילות בציפיה לשידור. בבת אחת ובקול גדול ניתכה אל הרחוב הישראלי הפשוט והחף שאגתו של התיאטרון היפני. שאגתו, נהמתו, יללתו, שריקתו, חרחוריו – קשה למצוא מלים. נפל ונחת על ראשינו דבר מה עצום יותר מגורלנו העגום ולראשונה מזה חודשים ניתקנו מן האבן הכבדה המושכת מטה מטה, ליבנו הקפוץ פקע והשתחרר מעוצמת התדהמה. איך לתאר זאת? כמו מבטן אדמה רחוקה ורוטטת, עלה קרקור זעם רב, נורא מזה שלנו, מרמור נוקב, אָבֵל, מנוקד בקריאות, תזכורות מימי בראשית, מצורות קיום קדמוניות. כאילו זודירי במה אלה הלכו אצל עורבים לנחול את שירתם, או כמו ביקשו תנים להשתתף במקהלת בית הכנסת.

התגובה הטבעית היתה לפרוץ בצחוק היסטרי, אך צחוק לא נשמע, איש לא זז, חששתי להביט סביבי, וגופי לא היה עוד ברשותי. מה שבקע מקופסת הטלוויזיה תפס אותנו בצוואר ושיגר את ביתנו ברחוב הקטן, הירא, להשתבץ אי שם בין גרמי השמים. שריקת החליל הראשונה בְּתֵרָה את החדר לשניים והתופים סקלו אותו באבנים, נוקשים במרווחים זרים וכמו אומרים: ק־שָׁה, ק־שָׁה! כשהמתופים עצמם נוהמים ומייבבים בפה משורבב וקפוץ: אֵיָה, יוֹיָה, הָהָה! יָה, הָהָה! כמו מְזַמְּנִים את מי מקצות הארץ ומלווים את בואו בקריאות עידוד, אזהרה ולצון עוקצני, מעין "לא יאומן כי יסופרו!", חייתי וטקסי, עממי ונורא הוד. ואכן ממרחקי גשר הניצב משמאל לבמה, מבעד לוילון שהתרומם, מחליקה בגרירת רגליים, אטית מעין כמוה, כאילו האוויר עצמו התקשה ונהיה סמיך למעבר או כמו היה עליה לנדוד ולחצות מחסום בין שני עולמות שאין ביניהם חיבור, באה ועולה דמות השחקן או שמא שחקנית היא זאת? על פניה מסיכה של נערה צעירה וגופה הר שכבות בגדים שאין כמותם לפאר. כשהיא פותחת פיה לשיר וכשתקריב מגלה את הפימות השמנות בצידי המסכה ואת הגרירת הבולטת הנעה עם ההברות, מתברר ללא ספק שהשחקן הוא גבר זקן, קולו רוטט, נמתח על חוט רעד, וכמו מלווה בְּנֶהֱם קול נמוך יותר שבא מאחורי גרונו כמתוך באר עמוקה וריקה, ועל אלה נוספים צמרורי הד מן המסכה הצמודה. מי היה מעלה בדעתו שישיש ונערה יתמזגו כך למסג אחד שבו נמסו הניגודים, ישיש ונערה יהיו לנופי עץ החולקים גזע יחיד?

שחקן שפניו גלויים ומתחדדים כולם לקראת פיו המתעגל כפיית בקבוק, המספר מן הסתם, מדקלם בהטעמה עולה ויורדת שלרגע נשמעת כדיבור מתריס של ילד גחמני ובמשנהו כגערה נסערת של מבוגר. וברקע דבריו, רחש זרימה וּבְקָבוֹק מים, שריקה צורמת, שיהוקי תינוק לאחר בכי. מישוהו מביע אישור, ספק, פליאה ותמיהה, מלמולי שינה או מעין התקף. קצב התופים לרגע מְזַרְז וְלִרְגַע בא במרווחים גדולים ומהססים, מתדרדרים לאי-שם בעל כורחם. ואז דממה, הֶרְפִּים ממושכים טעונים ותובעניים לא פחות. עד שאתה תופס את הקצב הוא מחליק מתחתיו ומשנה כיוון, נעלם, לא תוכל לסמוך עליו.

על הבמה, בניגוד משלים לתעוזת הקולות, התזוזה היתה כה מזערית וכה איטית, כאילו נמדד הזמן במונחי נצח. מעט אברי הגוף הנראים מתוך מעטה הלבוש נראו כמופעלים מכוח מנגנון מכני - כף יד ואמה נוטות אל המצח, זרוע מורמת על מנת להישמט, כף רגל מחקה הליכה. גם בריקוד הגוף נפרש במקטעים, סביל כמניפה, אך אינו רפה, להיפך, דחוס וגדוש, גדול מן החיים. בתלי הבגדים הרקומים בצפיפות בשיראין ובשש מְשָׁזֵר שְׂרֵתָה עצימות עצורה, כאילו היו התגשמות הנפש וקרינתה. הגוף הצמוק כמו נעלם בתוכם, הם מצמיחים לו כנף או מפרש. האדם הוא ספינה הדורה, מתנוודדת על קרקע לא יציבה, שמה פניה להיפרד אך מתחרטת וסבה על עקביה, כמו שכחה כאן מה, כמו יש עוד איזה עסק שלא הושלם.

רוב המחזה התרחש בישיבה. עובדי הבמה הישובים מאחור, לא הזדקפו כלל. לתזוזה, מתחו עצמם כקופים על ארבע והחליקו על הישבן. וכששחקן נזקק לתוספת אביזר או לשינוי כלשהו בתלבושתו הלך והתייצב אצלם וקיבל מהם טיפול, כך, לעיני הצופים. הסיום צוין ברקיעת רגל עמומה על במת העץ שלאחריה בנפילת מתח פתאומית ובקול דממה דקה, השחקנים הפנו גבם ועזבו לאיטם כשיירת רפאים.

- - -

על רקע צפצוף סיום השידורים והמסך המהבהב בפסים, גופנו עדיין מתוח כקפיץ, פצח אבי ביללה, מחקה את קולות המתנפפים: איייה! איייה! יאהה! יוהוי! ושוב יאהא אוייה! היייה! יאה! אחותי הגדולה, ראשונה לזהות את פוטנציאל הרגע, מיהרה והביאה שני מכסי סירים להכות

בהם כמצלתיים ובו בזמן שלפה מן הארון בד אפריקאי ששימש אותה בנעוריה לתחפושת של יפנית והתעטפה בו כקימונו לעת מצוא, אוספת את שערה בשני עפרונות. אבי עטה על עצמו את שטיח פרוות הכבשים הסינטטית מחדר השינה בעודו מסתתר מאחורי מניפה שקיפה מחשבון החשמל שלא שולם, ומצמיד לשפתיו את צנצנת הקלואסונה הירוקה להעניק הד לקולו. היה זה אישור לאחותי הקטנה בת השש להכות בקסילופון המיניאטורי במקלות הדקים שבקצותיהם גולת עץ. מכה ומרפה, בעדינות, קלטה משהו מרוח המחזה ומקצבו הלא-סדיר, המשתנה.

אמי, קופצת על ההזדמנות, מרדדת באצבעותיה את בצק השמרים שעמד מכוסה בבד בקערה במטבח, מנקבת בו שלושה חורים וחובשת על ראשה ועל פניה. היא תולשת מן הקיר תצלום של אבי בילדותו, אוצזת בו מול חורי עיניה בשתי ידיה הנוטפות בצק ומדקלמת: "כמה מגונה! כשנישאנו חשבתי שנהיה ביחד לנצח כקמליה הצומחת אלף שנה וכעץ אורן הגדל רבבה. אוהבים בנעימים תחת שמיכת פוך אחת היינו, זה לצד זה. מדוע זה דחקתני הצידה? הבטחות שווא! מי המשוגעת שתיקח דבריך ברצינות? כשנשאנו אמרת: באשר נהיה ביחד, שם ביתנו. אך עתה איך אבוא ביתך? ואנוכי תולעת ולא אישה". אבי מצטרף בקול בוכים: "חשבתי שאלווה אותך באשר תלך, אך נחמה רצוצה שאין להיתלות בה, הוא לב האדם." ואמי ממשיכה לקול צחוקה הילדותי, המתגלגל רענן כפעמונים, של דניאלה הקטנה: "אני לבד להיות, איך אני להיות, עצוב להיות, חבל להיות. בלילות לבדי על משכבי מיטתי בדמעתי ערשי אמסה. כמה עוגות לעסת ספוגות בדמעותיי? עיני עששו מכעס, טינה כאש על נשותיך האחרות. פניי אכולי הבושה הם פניה של התלות הנואשת. זעם מטפס כקנוקנות גפן, זעם מטפס כקנוקנות גפן."

לימים למדתי שמחזה הנו שראינו נקרא 'תוף הבד': גנן קשיש רואה בחטף את גבירת הבית הצעירה וליבו נתפס לאהבה. משגונבו דברים לאחזיה ציוותה לתלות תוף בענפי עץ הדפנה שליד הבריכה בגן – כשיכה הגנן הקשיש בתוף, אם יישמע קולו בארמון, הבטיחה, תצא אליו. הוא מכה בתוף, אך קול לא נשמע, האם שמיעתו לקויה? הוא מכה ומכה. אך על התוף, במקום עור, מתוח בד. היא חמדה לצון והוא ביאשו קופץ לבריכה וטובע. בחלקו השני של המחזה הוא מטפס מן הבריכה כרוח רפאים תאבת נקמה ומאיץ בגבירה להכות בתוף. היא מתחרטת, אך אין בזה כדי להפיס את רוחו של הגנן, השוקעת מלאת כעס כשהייתה, במעמקי הבריכה.

ואני, לבי ההולם בחזקה, ואמי, המכה ומכה, ואחותי הגדולה במצלתיים ואחותי הקטנה בקסילופון, האם קולנו יישמע? הערב מסתיים כשאמי תוחבת לפינו בננות מטוגנות בשוקולד שאלתרה במהירות. אמי האמינה בחינוך לשוקולד, מושיטה לי חפיסה של מאה גרם יום יום לאחר ארוחת הצהריים. וכשאבי היה מגזים בשתייה נזכרה תמיד ברעיון של האחים קדבורי להמיר אלכוהול בקקאו להמונים.

*

בְּנֵעוּרַי, עוֹר הָרֹאשׁ וְהַפְּנִים מְתוּחַ וְתוֹי פָּנַי – עֵינַי, נְחִירַי וּפִה – טְרִיִּים כְּמוֹ נְחֹתְכוֹ בּוֹ זֶה עֵתָה. בְּהַעֲצָמָם, אֲנִי כְּדוֹר מְשֻׁלָּם, נְפוּחַ, כְּלוֹ הַתְּכוֹנְנוֹת. בְּהַעֲצָמָם, אֲנִי כְּדוֹר מְשֻׁלָּם, נְפוּחַ, כְּלוֹ הַתְּכוֹנְנוֹת.

קמנו לבוקר בבית כמהפכה. לכורסאות שהיו מאז ומתמיד ספוגות אבק, כתמי שמן ופירורי עוגות, נוספו עתה חתיכות בצק דביק, ועל השטיח המטונף העשוי חוטי צמר מזדקרים הצטיירו להם פסי שוקולד חומים. קרעי נייר זרוקים בכל מקום, חפצים מתגלגלים. והטלוויזיה,

ששכחנו לכבות, עוד מצפצפת ופסיה מרצדים. אמי הופיעה לבושה בכותונת מקומטת משל אבי, יגעה, אך בעיניה כמו שביב אור חדש, השתקפות השמש שזרחה אצלנו בחצות הליל.

באותו סוף שבוע לא חזר אבי. סופי השבוע בביתנו אכן היו הקשים מכל, אך עד עתה תמיד שב לשָׁבֵת. מה זה היה לו הפעם? כשעזב אבי את משרדו ביום ששי אחר-הצהריים, נואש מבעיותיו הכלכליות ומן הנושים הרבים האורבים לפתח, החליט לבקר בבית המלאכה הישן של אביו, סבי, שנסגר כשמונה שנים קודם לכן עם מחלת האב ומותו. בית המלאכה, באזור התעשייה של נס-ציונה, היה בדמי מפתח ועמד כאבן שאין לה הופכין – לא להחזיק ולא לעזוב. שנים שלא ביקר שם, פתח בקושי את המנעולים שהחלידו ובמאמץ משך והרים את דלת הגלילה הכבדה מברזל שצנחה אחריו ברעש משנכנס.

מבעד לריח העובש והאבק עמד עדיין בחלל האפל ריחו המוכר של הצמר ממנו נארגו השטיחים. מדוע בא לכאן? הרי מכירת הנכס לא תצלח ובכל מקרה לא תכסה על חובותיו. האם קיווה לקבל הנחיה מרוח אביו המת במצב חסר המוצא אליו נקלע? בגיל ארבעים וחמש חייו יצאו מכלל שליטה, מדרדרים אותו מי יודע לאי-אלו תהומות. גישש אחר מתג האור ונורת פלורסצנט יחידה נדלקה. הופתע לראות שטיחים שאריגתם לא הושלמה עומדים עדיין בנולי העץ, צבעיהם עמומים משכבות האבק. כמה מוכרים ונוסכי בטחון היו מבני הנולים על חלקיהם ומתקניהם האופייניים שזכר עוד מילדותו בהונגריה, שם היה למשפחה עסק לאריגת שטיחי טורונטאל עממיים. ניסה לנער מעט מהאבק כדי להביט בדוגמאות, חלקן אתניות עם מוטיבים של כוכב משונן, אדרת דג חנב סנונית, וחלקן גיאומטריות בהשראת דה-סטיל שהיה זה הוא ששרטט.

פתח תיקיית קרטון חומה, שעמדה על שולחן העבודה של אביו, ובה שרטוטי שטיחים על ניירות פוליו משובצים. מעולם לא העריך את מקצועו של אביו ואת עבודתו, אבל עכשיו ראה חן בדפים המצהיבים ובקווי העיפרון הנוודים עם שמות הצבעים רשומים בהונגרית ולצידם ספרות קטנות המציינות את המספר הקטלוגי של הגוון. בכל זאת מדד את החלל בצעדים גדולים, בדק וראה שיש מים זורמים, רשם לעצמו את מספר הנולים, דפדף קצת בספרי החשבונות הישנים ובמסמכים במגרות. נטל סמרטוט לח, ניגב את אחד הנולים והתיישב לפניו. נתקף געגוע לשמוע את קול קטקוט הנולים, את חביטת יתד הארג המהדק את חוטי הערב ולראות בעלייתם וירידתם של הנירים, עם הליצים האחוזים בהם שבקופיהם מושחלים חוטי השתי, עם תזחת הדושות. ביד מהססת נטל לידו את הבוכייר והטילו בנפש המסכת, מדלג בין בתי הניר. האם עדיין זוכר הוא את המלאכה? בנעימות החליק לתוך עולמו של אביו המת. מדווש לאיטו, מניח לנול, ככלי רכב נאמן, לשאתו אל העבר, בחזרה לבית הוריו. אחר כך התעשת וקם ללכת הביתה. כיבה את האור, אך משניסה להרים את דלת הגלילה לא עלה בידו להזיזה כהוא זה, הדליק שוב את האור, מצא מוט ברזל וניסה להשחילו תחתיה ולהרימה, אך לשווא. נח קצת וניסה שוב, החל לדפוק באגרופיו על הפח, אך השבת ירדה כבר ובתי המלאכה מסביב התרוקנו מעובדיהם.

הבין שסידר לעצמו בית כלא לסוף שבוע. רצה להטיח ראשו בקיר, לטפס על התקרה. הלם שוב בדלת במוט הברזל, התגבר על בושתו והחל לצעוק: יש מישהו? יש מישהו? הביט בשעונו, בחוץ כבר ודאי ירד ערב.

מתרוצץ מפינה לפינה נזכר פתאום בקולות מן התיאטרון היפני, שמע אותם בראשו ובקול חנוק מבכי ניסה לחקות את קול הקינה החדגוני המתמשך ואחר כך את יללות המתופפים: אֵיָה, יא הא! מחדד את זכרונו ומכוונן את גרונו בהתאמה. מיד לאחר ההצגה היה זה קל יחסית לחזור על תבנית הקולות, אבל עכשיו, למרות ההד המרשים בחלל הגדול והפתוח של בית

המלאכה, הוא מחטיא משהו, לא מצליח לתפוס את הטון הנכון של הכפילות הסוחפת שיש בה רצינות תהומית עם הטעמה מהתלת. מאוחר יותר אולי יישמע קולם של התנים מן הגבעות מסביב ויוכל להצטרף אליהם. ניסה להירגע. אולי טוב שכך נחרץ גורלו והוא פטור לפחות לפי שעה מן האחריות ומן המאמץ להתיר את סבך חייו. למעשה, זכה בחופשת חיים ובמנוחה אמיתית. אם רק לא היה הרעב מציק. מלבד קפה ועוגה עם ידידו הרוקח מר קצנפלד באספרסו שבתחנת אגד מתחת למשרדו, לא בא היום דבר לפיו.

פרש לעצמו מצע מחבילות חוטי הצמר, ינסה לישון וכך יעבור הזמן מהר יותר ולא יחוש ברעב. ניסה לארגן את גופו על המצע, התהפך לכאן ולכאן, אך לא, השינה לא באה אל מי שמזמין אותה, התיישב ונשען אל הקיר, ישב כך בוהה מי יודע כמה זמן. מימיו לא צם ביום כיפור. בילדותו נהגה אימו להאכילו שומן חזיר מאחורי בית הכנסת שבו חבר אביו לתפילת כל נדרי. הנה מזומן לו יום כיפור אישי וארוך במיוחד. ניסה לנתק עצמו מגוף זה המשווע למזון, יסיר ממנו אחריות, אינו מחויב לספק את צרכיו התובעניים, יצא מגופו. מנין לו שהוא זה שרעב? אינו חפץ להיות הוא. מדוע עליו להיות אלכסנדר משה? מדוע שלא יהיה האשווה הזאת המתגלגלת כאן על הרצפה? יהיה הוא האשווה הזאת עליה נשאר כרוך צמר תכלכל. שנים היתה כלואה כאן ומעולם לא ביקשה לעצמה דבר ולא התלוננה על רעב או בדידות. אין לה כל דאגות, אישה וילדים להאכיל ולתת דין וחשבון. חיי החפצים פשוטים וטהורים ובכל מאודו רצה להיכנס בתוך חפץ ולנוח.

ובכלל, התגלגלו מחשבותיו, מדוע נצמד כל כך לעצמו כל השנים האלה? מדוע לא ראה את העולם מנקודת מבטם של אחרים? למשל מנקודת מבטה של בתו הקטנה דניאלה? הונה עצמו לחשוב שהוא יחיד ומיוחד והרי הוא רק שורה אחת בארג, דחוק בין אביו לבתו הקטנה. אם ייתן לאחרים להיכנס אליו מעט יוכל אולי להסיר חלק מן האחריות ולהטילה עליהם. הנה בתו הגדולה דבורה, יש לה ראש על הכתפיים ואפילו חוש עסקי. לאחרונה, לקראת חתונתה, הפקידה תשלום ראשון עבור דירה, כסף שחסכה משיעורים פרטיים. ובנעוריה נהגה לערוך יריד של עבודות מלאכה לפני אירועים משפחתיים, הצמידה תווית מחיר לכל פריט ואף גבתה דמי כניסה. הרי בבית, לאחר הצפייה בתיאטרון היפני, נרתמו כולן, צמאות לעשייה משותפת. באותו ערב לא חש מנודה כבימים אחרים, חטאיו נסלחו לרגע.

מעיני הארכיטקט שלו לא נעלמה העובדה שעל הבמה חיפה גג משלה בסגנון עתיק יותר מתחת לגג מבנה התיאטרון, ולמעשה נוצר כך מעין בית בתוך בית. למחזה היה בית משלו, נפרד. מה שהביא אותו להיזכר במין גומחה בבתיים יפניים שאין לדרוך בה שראה פעם בספר בגרמנית על ארכיטקטורה יפנית. זכר אפילו שלגומחה קוראים ביפנית טוקונומה. בטוקונומה תלו ציור מאורך, הניחו חפץ אמנות או מקלעת פרחים, הכל לפי עונות השנה. כשיחזור למשרד יחפש את הספר ויציץ בו שוב, מזמן לא דפדף בספרים.

גם הגומחה היא בית קטן, סמלי, בתוך הבית. וכהמשך לרעיון להמיר עצמו באשוות החוטים חשב שכדאי למזער את החיים בכלל על מנת שלא לכרוע תחת המון תביעותיהם. לאשתו אין כל כשרון לנקיון, טובעת בבישול ובאפייה ובלהקות מחשבותיה המעופפות, האבסטרקטיות. הבית מחנך כדיר חזירים. אם יקים טוקונומה שאין להציב בה כף רגל, בית מיניאטורי שקל לנקות, יהיה לפחות מקום אחד בבית שיישמר מצוחצח ומבהיק כמו שהוא אוהב. מקום קטן שכזה אפילו אשתו מסוגלת לנקות והיא תתלהב מרעיון חפצי האמנות. הטוקונומה היא כמו מסגרת תמונה שהתרחבה וגדלה ובה גר הציור בבית משלו. זכר שהבתיים היפניים בספר היו ריקים ונקיים להפליא, אך אצלם לטוקונומה יהיה תפקיד הפוך, ואולי לכן נחוץ אפילו יותר: היא תעמוד ריקה ואלגנטית באמצע ובתוככי אי הסדר והלכלוך.

כשהתעורר, השעון הורה תשע, שנים שלא ישן עד שעה כל כך מאוחרת, אכן חופשה. שטף פניו בכיור ושתה מעט מים. ניגש לשולחן העבודה ומצא כמה ניירות פוליו משובצים שנותרו ריקים ובדל עיפרון. הרגיש דחף חדש לשרטט צורות שכמותן לא נראו בשרטוטים של אביו. זכר את הדוגמאות הבולטות והשילובים האמיצים בבגדי השחקנים בתיאטרון היפני. אם יכול היה לרשום צורה שיש בה משהו מצורתם של חפצים מוכרים ועם זאת נפתחת להפשטה, נאמר ידית של ספל, סליל חוטים או צורת הסירה של בוכייר משולבים או נפתחים אל צורות גיאומטריות פשוטות. מאז ומתמיד אהב סרגלי עקומה ויש לו אוסף לא מבוטל מהם במשרד. בהם יש אתו איחוד נדיר בין קונקרטי לאבסטרקט, בין זוויתי ומעוגל, בין שימושי ואידיאלי, בין המודרני לקבוע ומורש. בעגלגלותם הם דומים לגוף אך כזה שחושל על ידי סדר מתמטי, יאים לכן לשמש בובות לארכיטקטים. נתן ליד להחליק על הדף אך עם זאת נעזר במשבצות. מזמן לא עשה משהו חופשי משל עצמו. אולי נכון לחדש את עבודת הנולים, לייצר שטיחים עם דגמים שלא נראו כמותם. ממלא דף אחר דף. צורה חוברת לצורה, זוגות של צורות, שלשות ורביעיות.

שמע פתאום קולות בחוץ ורץ להקיש בדלת וצעק שוב: הלו הלו! אך הקולות התרחקו ונעלמו. באותו לילה חלם את כל חייו כעשויים דגמים דגמים. אריג מתמשך עשוי מחוגות ומדי זווית נמתח מן הנולים, גלש כמו בצק מתחת לדלת בית המלאכה, התפשט ועטף את הרחוב ואת הולכי הרגל, נארג בשתי מעברי החציה. קבלות ופנקסי המחאות נארגו בחוטי שוקולד ובשערה הזהוב של אמי. מכשירי טלפון שחורים וגדולים ובהם קולם המהדהד של הנושים היו לדגם באריג מכנסיו שהיו שטוחים ורחבים ודמויי מפרש כבמחזה היפני. בחלומו הצורות השתבצו בהרמוניה לכדי דגמים מדויקים ונהדרים שיש עימם מענה לכל בעיה ומצוקה. מסתוריות ענק הסתובבו וסיפקו חוטים באינספור גוונים לדגמים המתהווים ומשתנים. מפתח סדר פלאי שלט בהמון הקונפיגורציות המסתדרות לפי הנסיבות, ועצם קיומן היה הפתרון.

השכם לבוקר יום ראשון, ראשוני העובדים במפעל הסמוך הרימו במאמץ משותף לגובה של כחצי מטר את דלת הגלילה של בית המלאכה. כשזחל אבי החוצה, נמוך מעט משהיה, שלוש החלטות היוו את רכושו החדש:

1. את האגו שלו ישאיר אצל האשווה.
 2. בהשראת הטוקונומה יקים עולם בזעיר אנפין.
 3. יחדש את העבודה בעסק של אביו וילמד חיים מן הדגמים.
- וכסמל לטרנספורמציה שעבר, ניאות לשבת עם הפועלים לשולחן המכוסה נייר עיתון שהוציאו למדרכה, ועליו ערכו קפה עם פיתות, זיתים ופלפלים חריפים.

*

מְתוֹךְ סִבְךָ שְׁעָרִי, אִם אֶפְשֶׁר לִי לְבַקֵּשׁ דָּבָר-מֶה, כִּי אֲזִי יִהְיֶה זֶה לְהַבִּיט לְתוֹךְ עֵינֶיךָ הַצְּלוּלָה שֶׁל הַצְּוֶרֶה. כִּי אֲזִי יִהְיֶה זֶה לְהַבִּיט לְתוֹךְ עֵינֶיךָ הַצְּלוּלָה שֶׁל הַצְּוֶרֶה.

כשבא הביתה בהפסקת הצהריים שלף אבי מכיס חולצתו את הסרגל הצהוב המתקפל ומדד פה ושם במבואה. לאחר יומיים שלווה הגיע עם הקבלן מר שייך-ענדה שבפי אמי נקרא שייהודה, וכך קירבה את שמו לשם הממתק ההונגרי, המסובך להכנה, שוהיידה, העשוי שוקולד ואגוזים יצוקים בגביעי נייר. הם נשאו איתם קורות עץ חתוכות לפי מידה וכלי עבודה ולאחר שהתייעצו וחיברו, ונסרו ודפקו, והתחרטו והסירו והזיזו ותלו שוב, ניצבה בחדר הכניסה לביתנו הטוקונומה הישראלית הראשונה. בהתכופות על ארבע ניקה אבי ביסודיות

את הבמה המוגבהת מעט ושפוף כל קורה וקורה. על הקיר, בגומחה שנוצרה, תלה שרטוט של סרגל עקומה.

אמי, שאהבה כל מה שלא הבינה ובזה היתה נפש מודרנית, מחאה כף, או כמעט, כי אמי פתרה את קוֹאֵן מחיאת כף היד האחת בצורה פשוטה וטבעית – ידה האחת מורמת, התכוונה להרים לקראתה גם את האחרת, אך בדרך דעתה הוסחה על ידי מחשבה חדשה וכף יד יחידה באוויר נותרה יתומה.

למרות הסבריו על הטוקונומה ועל כך שאין להיכנס אליה, כשחזר אבי באחד הערבים מן העבודה, מצא את דניאלה ישובה דוממת בתנוחת לוטוס מושלמת על הבמה הנמוכה ומתחת לשפמו הרועד הירקרק לא ידע אם יגער או יחייך: הנה צמח לנו פרח בודהה משלנו.

העסק הוקם בהדרגה. בישיבה משפחתית עליה נצחו אבי ואחותי הגדולה הוחלט לחדש את העבודה בבית המלאכה ולראות בשטיחים חלק ממבני טוקונומה שאבי יישוב בתוכניותיו ואנשים, לקוחותיו של אבי ואחרים, יוכלו להוסיף לבתיהם. עלו רעיונות ראשונים לתיאור תפקידה והאופן שבו תוצג ללקוחות כמו המחשבה שהשטיחים ועבודות האמנות שיוצגו בה יוחלפו בחגים, באירועים משפחתיים או לאומיים או סתם כך לרצונם של דיירי הבית. בהתייעצות על שם העסק, לאחר שפסלנו את "טול קורה" ו"תקומה בגומחה" (רעיונות של אחותי דבורה) וגם את "גומחה ומנוחה" (רעיון שלי, שאבי חשב אותו מתאים יותר לבית לוויות), נותרנו עם "גומחה ותמוכה" שמכבד את מקצועו של אבי ובפי אמי נשמע מוזיקלי עוד יותר "גומחה ותמוכה". טוקונומה הפכה למילה הונגרית עוברת לסוחר בביתנו, אך מאחורי גבו של אבי יש ותקרא לטוקונומה שבביתנו "אקונומיקה" או "טורֶק-אורֶמָה" כלומר "אושרו של הטורקי", רמז לשם עיירת הולדתו של אבי בהונגריה, טורֶקֶוּה.

לדבורה סודר שולחן עבודה במרפסת, שם ישבה בערבים וצבעה בקפדנות את הדגמים ששרטט אבי וערכה רשימות לסדר יום וחישובים ותכניות להצטמצמות וחיסכון. באשר למימון, הוחלט למשכן את משרדו של אבי ולשכנע את הנושים ברצינות העסק החדש ולבקשם להמתין. אני התלוויתי אל אבי בביקורי-בית אצל האורגות, פועלות לשעבר בבית המלאכה, לבקשן לשוב לעבודה, ובזה הסתמכנו על דמותו של סבי ועל הגינותו. גם תפקיד השליח הוטל עלי, הייתי מהירה ככספית, מתרוצצת ללא מאמץ באינספור משימות. דניאלה הקטנה היתה הפילוסופית שלנו, מביכה את כולנו בשאלותיה המחוכמות והנוקבות.

חיי כולנו סבבו סביב העסק ואף שהדבר לא נאמר במפורש היה ברור שהעסק קודם לכל שיקולים ומאויים אישיים, שצמיחתו, תוך ויתור על נטיות אישיות וסיפוקים אישיים תביא בסופו של דבר את הטוב הגדול. באותה מידה היה ברור שטובתו של העסק תלויה בהתפתחותנו האישית וביצירי מוחנו וכל שביב רעיון נשקל ברצינות ולעיתים קרובות הצית רעיונות חדשים והתלהבות. המשפחה והעסק היו למשוואה מושלמת, ללא שארית. המשפחה היתה לעסק והעסק היה לתיאטרון שבו לכל אחד תפקיד המשרת את המחזה. אך כמו בתיאטרון היפני שכמעט ולא נערכות בו חזרות משותפות וכל שחקן מתכוון במלוא יכולתו אך לבדו, כך לא הגביל העסק את היקף הגדילה של מחשבת כל אחד ואחד מאיתנו. אבי זכר במין נוסטלגיה את הניצוצות הראשונים שנדלקו ביומיים בהם נכלא בבית המלאכה ונהג לומר שהיו ארוכים מנשוא אך גם קצרים מידי. ההשראה הראשונית שירדה עליו בצילם של הנולים היתה הדלק המניע לכולנו. ויחד עם ערב הצפייה בתיאטרון הנו הפכה עם השנים למיתוס בריאת העסק שטיפחנו.

ומשום שהעסק צמח מתוך החורבן ובנסיבות קיצוניות, ידענו שעלינו להישאר בקרבת התהום כדי לייצרו שוב ושוב. והטוקונומה, כשריקת החליל המעבירה צמרמורת בתיאטרון הנו, היא אכן תזכורת לתהום. היא הפסקה, פה פעור ברצף הבית, בית בתוך בית (באב הטיפוס של הטוקונומה הישראלית שתכנן אבי ישנו משולש גג בהשראת בימת תיאטרון הנו) או נכון יותר, אָל-בית בתוך הבית. כמו מעיל שמשוהו השתבש בו והצמר המחוספס ממנו הוא עשוי השתרבב פנימה אל תוככי בטנת המשי הרכה, כך על הטוקונומה להביא פנימה את החוץ ולהיות מסוקסת, מיובלת, זרה. אם תהיה נעימה למראה, תיספג בבית ותישכח. עליה להיות שעון מעורר לעבודת הבוקר. אתה מכניס אותה לביתך בחשש מה פְּהֶכְנֶס זר, כמו באותו סרט איטלקי שבו כל בני הבית למן אבי המשפחה ועד למשרתת מתאהבים נואשות באורח שהחזמן וביקורו מטלטל את הבית ומחולל טרנספורמציה בכל אחד ואחד מהם. כדי למלא את תפקידה, הטוקונומה לא תוכל באמת להיות בבעלותך, היא אינה רכוש, היא תודעה שאינה ניתנת לריסון, חורגת ואפילו מסוכנת. אמי, באחת מרשימותיה ההומוריסטיות, הפכה את 'הגומחה התמוהה' לבור פְּהוֹל הכניסה שאל תוכו צונח שכננו הבלתי נסבל, המתלונן הנצחי.

כדי להיות כזאת ממש, על החפצים המוצגים בטוקונומה להיות מה שאנו קוראים "חפצים עֵרִים". כמו המסכה בתיאטרון הנו שמבטלת את תווי פניו והבעותיו הטבעיות של השחקן רק כדי להתבטל בתורה על ידי השחקן המדמה עכשיו שהיא חרותה בבשרו. ובמתח שבין הדחקת הפנים הטבעיים והטמעת הפנים החדשים נוצרות דקויות הרגש וההבעה שאין להעלותן על הדעת ללא תיווך המסכה. כך, אנחנו בעסק ובמשפחה, ראינו בדוממים שותפים והתערבבנו בהם, הם היו יריבינו השקולים בתחרויות סיף. התקשורת במשפחתנו התנהלה במין 'שפת חפצים' ומבעדם, כמו מבעד מנסרות, מחשבותינו מוקדו והתפזרו. כדי לחיות ולעבוד במליאות למדנו מן הדוממים להדמים את עצמנו, כאילו הושתל בגופנו מנגנון מכני, ובמקביל נדרכנו להאזין לערות החפצים. אהבנו לראות כיצד בפרטיהם הקטנים, המתחשבים זה בזה, הם נערכים לומר דבר, משפט נושא משמעות, ואורח דיבורם מפיך תבונה וערב מלהגם של בני אדם. אל הדגמים שלנו תמיד הבאנו פיסות חיים גולמיות, מְפֹרוֹת קצב, מחסירות פעימה, שהדגם החוזר מתקשה לעכלן. לא הנחנו לצורות שלנו לקמול, לסגת אל הרקע, כי אז יכבידו מאוד על חיינו, כאילו נשאנו גווייה.

כמו תיאטרון הנו שאינו זורם עם שטף הנוהגים המקובלים ואינו מתנהל לקול נגינת ההיגיון הבריא ובו אחרון המשרתים לבוש אף הוא בגדי פאר, שכן במערך הכוכבים שעל הבמה גם עליו מוטל לנצנץ, כך שרטטנו גם אנו את שמי העסק מובחנים ונבדלים, מסלוליהם נענים רק לאותן קריאות המגבירות את עוצמת קרינתו תוך עקיפה של ציפיות מבחון וצווי שעה.

לאחר לימודי בבית הספר לאמנות, לא שעיתי להפצרות מוריי ובחרתי להמשיך לשרת את העסק המשפחתי ולא להשיק קריירה עצמאית. למרות, ואולי בשל, אופיי המרדני ורוחי הסוערת למדתי להכיר בסגולת יופיו של רעיון השירות וכמו דברים אחרים ששאלנו מתרבות יפן, לו ניתן היה, הייתי מאמצת את מנהג הקידות. לאורך חיי פגשתי, למרבה המזל, כמה אנשים שבחפץ לב הייתי רוכנת נכחם וקדה קידה עמוקה. אחד מהם הוא כמובן מלכנו, יואל נוי, שהוכתר בשנת אלף תשע מאות ושבעים לאחר דרישה שבאה מן העם. הודות לשיקולים קואליציוניים מפותלים בהם כל מפלגה התנגדה למועמדה של מפלגה אחרת ובחסות המזל, הוכתר מלכנו האהוב שאין כמוהו לצניעות, סובלנות, חוכמה ונדיבות. ברוב כשרונו השכיל להפוך את החזרת השטחים לפסטיבל ששטף את הארץ בהתלהבות גדולה אפילו מזו של

חגיגות העשור. בעסק היה עלינו לשכור ידיים עובדות נוספות כדי לעמוד בשטף ההזמנות. כל בית רצה להקצות מקום לאירוע הגדול ולשמחה זו שעושה.

המוצר שלנו תפס, הבית הישראלי חיבק את הגומחה. אנשי הארץ שזה מקרוב באו ובנו לעצמם כאן בית, בחפץ לב הפרישו בו פינה לעצם רעיון הבית, מעון לתודעה העצמית שלו המחייבת לרוקנו ולחושבו מחדש חדשות לבקרים. משום שהגומחה היא תחום חוץ טריטוריאלי בביתך שלך היא מאפשרת תרגול של ויתור על בעלות ששכר בצידו: בכל בית ובית שבו הפקיעו פינה כמו שלחו יד מושטת אל הגומחות בבתיים אחרים וכך נוצר שיתוף שעיקרו ערנות ורעננות. אין פלא שהקיבוצים היו מלקוחותינו הנאמנים.

עם הזמן ישיל אבי את נעליו הגדולות ודניאלה שהלכה בדרכיו ולמדה את מקצועו תיכנס לתוכן והן יתאימו לכפות רגליה במדויק. בזכות ניהולה הנבון של דבורה רחש זרימת הכסף המרגיע, מתמיד ברקע חיינו. ילדיהן של אחיותיי יצטרפו אף הם ויביאו לעסק את חידושי המחשב והמדפסות הנהדרות. ביחמתם פיתחנו מוצר חדש עשוי מסכים מודפסים ארוכים וצרים עם מתקני גלילה צמודים לתקרה בשורות מקבילות. כשאנים בשימוש, הם כרוכים סביב המתקן, מוכנים להישלף בצירופים משתנים במועד המתאים. לאותם מלקוחותינו שמאסו בתמונות המרצדות של הטלוויזיה, המנהלות חיי הבהוב מתמיד ברדיפתן אחר אירועי אקטואליה, מסכים חרישיים אלה יכולים להעניק רקע טקסי לחיים, כשהנפשות הפועלות כמו לוקחות חלק בשעשוע הרומנטי "תמונה חיה", שעיקרו תיאטרליות דוממת וקפואה.

אני עצמי, כמו דמות מן הסאטירות של אמי, בחור שהתחתן עם סרגל עקומה, התחתנתי עם העסק ואין לי דבר בעולם מלבדו. סידרתי לי מיטה במשרד ואיני טורחת כלל ללכת הביתה. אני נרדמת וקמה עם כבוד הצורות ועם הדר הצבעים וראשי הומה מבוקר עד ערב.

שמעתי פעם על משפחה דומה לשלנו, אך שם האב פשט רגל ונמלט לארץ אחרת מבלי להיפרד מאשתו ובנותיו. אשתו נותרה ללא מקום מגורים וללא פרנסה ונאלצה לחזור על פתחי מכולות למכור את העוגות שאפתה. מאוחר יותר, כך שמעתי, נהרגו הבת הבכורה, בעלה ושניים מילדיהם בתאונת דרכים איומה.

אך אצלנו סובב סובב, הטחנות מביעות אומר ומחוות דעת. כמה טוב שמזלנו שפר ואושר כה רב נפל בחלקנו. מזלנו שפר ואושר כה רב נפל בחלקנו.

קישורית לספר האלקטרוני המאיר נמצאת בדף PUBLICATIONS באתר זה.